

Rakusa-Suszczewski, Stanisław

Sprawozdanie z działalności Towarzystwa w 1994 r. : Sprawozdanie z działalności Wydziałów : Wydział IV nauk biologicznych : Referaty i streszczenia : Polityczne, naukowe i ekonomiczne znaczenie polskiej działalności w Antarktyce [Streszczenie]

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 57, 114-116

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stanisław Rakusa-Suszczewski

POLITYCZNE, NAUKOWE I EKONOMICZNE ZNACZENIE
POLSKIEJ DZIAŁALNOŚCI W ANTARKTYCE
(Streszczenie)

Polska stacja Antarktyczna im. Henryka Arctowskiego na wyspie King George w Antarktyce Zachodniej została założona i rozpoczęła prace 26 lutego 1977 roku i funkcjonuje bez przerwy do dziś.

W 1995 roku mija 20 lat od wypłynięcia Pierwszej Polskiej Samodzielnej Naukowej Ekspedycji Morskiej na statkach r/v Profesor Siedlecki i m/t Tazar. Jej wyniki, mające znaczenie dla rybołówstwa i jej polityczne skutki wynikające z przyjęcia nas do wąskiego grona 12 państw Układu Antarktycznego, zagwarantowały środki finansowe przyznane przez Rząd na badania naukowe i budowę stacji H. Arctowskiego oraz ponowne uruchomienie stacji Hornsund w Arktyce. W chwili obecnej do rządowej organizacji państw Układu Antarktycznego należy 28 krajów, w tym Polska. Rok 1995 jest jubileuszowym, ponieważ wyrusza 20 wyprawa na stację H. Arctowskiego, organizowana przez Zakład Biologii Antarktyki PAN. Wyprawa ta powróci w 1997 roku, na który przypada jubileusz 100-lecia udziału Henryka Arctowskiego i Antoniego Bolesława Dobrowolskiego w ekspedycji „Belgica”, która pierwsza zimowała w Antarktyce prowadząc tam całoroczne obserwacje naukowe. Stacja H. Arctowskiego jest średniej wielkości. Podczas sezonu letniego może przyjąć 50 osób, zimą zaś 20 osób. W chwili obecnej personel stacji liczy 12 osób, w tym 5 naukowców. Środki finansowe na tę działalność przyznaje Komitet Badań Naukowych w wysokości wystarczającej na podtrzymanie tej placówki naukowej. Badania prowadzone na stacji H. Arctowskiego są ściśle związane z międzynarodowymi programami badawczymi koordynowanymi przez SCAR (Komitet Naukowy Badań Antarktycznych), takimi jak: BIOMASS (Biologiczne Badania Antarktycznego Systemu i Zasobów), BIOTAS (Biologiczne Badania Antarktycznego Systemu Lądowego), CSEASIZ (Ekologia Antarktycznej Strefy Przybrzeżnej i Szelfowej) i wielkim światowym programem IGBP „GLOBAL CHANGE” (Międzynarodowy Program Geosfera-Biosfera „Zmiany globalne”). Nasze badania prowadzone są w wielu dyscyplinach naukowych, a w szczególności meteorologii, klimatologii, oceanografii biologicznej geomorfologii, geofizyki, geologii, paleobiologii, botaniki, zoologii i ekologii.

W sumie na stacji H. Arctowskiego przebywało ponad 1000 Polaków, w tym 250 prowadziło badania naukowe w cyklu całorocznym. W wyprawach

uczestniczyli naukowcy ze wszystkich polskich Uniwersytetów, wielu placówek Polskiej Akademii Nauk i Instytutów Resortowych.

Miarą pracy wykonanej w ramach programu badań prowadzonych w Antarktyce jest ponad 30 prac magisterskich, 14 doktorskich i 8 habilitacji oraz 6 tytułów profesorskich uzyskanych w wyniku zainteresowania naukowców tą tematyką badawczą. Tylko w zakresie nauk biologicznych opublikowano ponad 300 prac, w tym kilkadziesiąt w pismach zagranicznych; drugie tyle dotyczy wyników badań w zakresie geologii, paleobiologii i innych dyscyplin nauk o Ziemi.

Na stacji przebywało również kilkudziesięciu współpracujących z nami naukowców z takich krajów jak Argentyna, Chile, Brazylia, Czechy, Hiszpania, Holandia, Nowa Zelandia, Peru, RFN, USA i Rosja. Ta współpraca owocowała wspólnymi badaniami umacniając pozycję naszą w międzynarodowym środowisku naukowym. Owocowała również logistycznym wsparciem udzielanym nam i była rekompensowana finansowo.

Na wyspie King George pracuje obecnie 11 państw na swoich stacjach (w całej Antarktyce jest ponad 50 stacji badawczych) i współpraca z nimi jest bardzo ścisła.

Duże znaczenie dla propagandy nauki polskiej ma również fakt, że ta polska placówka, ze względu na swoje położenie i atrakcyjność, jest odwiedzana przez tysiące turystów z całego świata. Rokrocznie w sezonie letnim przyżywa tu dziesiątki statków turystycznych.

Tematyka związana z ochroną przyrody i unikatowego środowiska, jakim jest Antarktyka, dominuje w zainteresowaniach naukowców i menażerów nauki oraz decydentów politycznych podejmujących decyzje o działalności narodowych ekspedycji. Podnoszenie poprzeczki wymagań, ze względu na ochronę środowiska, stawianych przez Układ Antarktyczny krajom uczestniczącym w badaniach Antarktyki, ma również znaczenie polityczne; jest to niewątpliwie mechanizm eliminowania krajów biedniejszych, nie posiadających nowoczesnych technologii i nie mogących sprostać kosztom działalności „czystej ekologicznie”. Warte przypomnienia jest, że Układ Antarktyczny zamraża, lecz nie kwestionuje pretensji terytorialnych 7 krajów, które są zainteresowane zasobami mineralnymi i żywymi Antarktyki oraz ich wykorzystaniem w przyszłości.

W badaniach ekologicznych szczególne znaczenie ma poznanie naturalnej zmienności funkcjonowania geoekosystemu Morskiej Antarktyki, rozpoznania przyczyn zmian, oddziaływania czynników fizycznych i reakcji biologicznych na poziomie gatunków, populacji i ekosystemu. Ta tematyka jest przewodnią naszego narodowego programu badań Antarktyki.

W rejonie Południowych Szetlandów są prowadzone połowy przemysłowe ryb i kryla. Obecność flot rybackich stwarza dodatkowe ryzyko zmian w ekosystemie strefy przybrzeżnej i szelfowej. Aby poznać ewentualne skutki połowów i ich wpływ na troficzne związki w ekosystemie, prowadzone są również zalecane przez SCAR i Konwencję (CCALMR) obserwacje monitoringowe ptactwa i pletwonogich.

Z inicjatywy Polski na zachodnim brzegu Zatoki Admiralicji został utworzony i przyjęty przez Układ Antarktyczny obszar SSSI no 8 (Miejsce Specjalnych Zainteresowań Naukowych), co chroni rejon sąsiadujący ze stacją H. Arctowskiego. W roku 1990 Polska wystąpiła z nową inicjatywą uznania zachodniego brzegu zatoki King George położonego nieco dalej na wschód jako obszaru SSSI no 32; stwarza to możliwość badań porównawczych, pomiędzy rejonem będącym pod wpływem działalności stacji (SSSI no 8) i nie będącym w bezpośrednim zasięgu działalności człowieka (SSSI no 32).

Obszar Południowych Szetlandów jest położony najbliżej Ameryki Południowej i podlega wpływowi szeregu czynników z tego kontynentu, z drugiej strony izolacja archipelagu od reszty świata stwarza możliwość traktowania tego obszaru Antarktyki jako punktu odniesienia do porównań stanu ekosystemu, jeszcze ciągle najmniej zmienionego, z ekosystemami innych rejonów, w tym również Polski.

Henryk Arctowski, badacz, polarnik, uczestnik sławnej wyprawy antarktycznej „Belgiki”, który zmarł w Stanach Zjednoczonych i na własne życzenie został pochowany w Warszawie, w artykule pod tytułem „Polska a międzynarodowy rok polarny 1932-33” opublikowanym w czasopiśmie „Kosmos” pisał te słowa: „Nieobecność nasza byłaby bez wątpienia dla nas szkodliwa. Wykorzystanie zaś tej okazji, dla zmanifestowania naszej chęci zajęcia należnego nam stanowiska w rządzie państw kulturalnych, jest koniecznym” – i ja tak myślę.